

Gila János

„Parasztvárosból kultúrváros”

– Fiatalkoromban nekem is voltak álmaim, nagyok, égis érekek. Semmi nem valósult meg belőle. Az életutam faluról indult, Gátérről. Apám kovács, géplakatos mester volt, mellette dolgoztam. Én vágytam a műveltséget, de nem értettem meg a tanulás, a tudás lényegét és fontosságát. Azt hittem, hogy úgy, ahogy az ember nő, ahogyan a teste gyarapszik, a tehetsége is azzal együtt emelkedik. Nem kell semmit csinálni, el kell menni az iskolába, meghallgatni a tananyagot, visszaadni, amit kérdeznek, aztán kész. Jól emlékszem rá, 1943-ban nem iratkoztam be a harmadik polgáriba. Otthon kérdezték, neked nem kell iskolába menni? Nem! Ez akkoriban nem okozott feltűnést, mert a háború miatt az iskolákat hadi célra vagy közcélra igénybe vették. De egyszer mégiscsak gyanút fogtak otthon. Apám elküldte a nővéremet az igazgatóhoz: Nézd már meg, hogy mi van ezzel az iskolával! Kiderült, hogy nem iratkoztam be, de már nem is lehet, mert olyan sokat hiányoztam. Egy megoldás van, ha magánúton vizsgázom. Az igazgató úr azt ajánlotta, hogy a felesége felkészít engem a vizsgára. De nemcsak felkészített, hanem megértette velem a tanulás gyönyörűségét, fontosságát, és megismertette velem a tanulás módját. Sikeresen levezgáztam, elvégeztem a negyediket is, de a háború miatt otthon kellett maradnom apám mellett. Én igazán megismertem a fizikai munka gyönyörűségét és hasznát, amit manapság lebecsülnek. Nem tudják, milyen az a földművelés, hogy ott micsoda szellemi munka zajlik! A lényeg az, hogy engem izgatott azért a továbbtanulás kérdése. Két bátyám hazajött a fogságból, akkor én az apám mellől fölszabadultam. Elindulhattam tanulni, de aztán az irány megváltozott, mert a jó sors engem összehozott egy úriemberrel, a Bács-Kiskun Megyei Népművelési Központ igazgatójával, Rózsa Józseffel.

– *Nekem már nem mond semmit a neve.*

– Okos, jó szándékú, irodalom és művészetek iránt érdeklődő ember volt. Elküldött népművelési iskolára. Az iskola végén kinevezést kaptam a Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Oktatási, Népművelési, Sport Osztályára segédelőadónak, 400 forintnyi havi fizetéssel.

– *Ma már nehéz elképzelni, hogy ez akkor mennyit érhetett, de nyilván nem volt jelentéktelen.*

– Tanítói fizetésnek felelt meg.

– *Az iskola Kecskeméten volt?*

Gila János (1929) közművelődési szakember. Pályáját 1950-ben népművelőként kezdte. 24 évig a Bács-Kiskun Megyei Tanács Népművelési Csoportjánál különböző beosztásokban irányította, segítette a megyei közművelődési és kulturális intézmények tevékenységét. A Megyei Művelődési Központ alapító igazgatója 1975-ben, 1983-tól nyugdíjazásáig a Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalat igazgatója. Négy könyve jelent meg a megye közművelődésének különféle aspektusairól. A iskolán kívüli művelődés megyei történetét összefoglaló kézikönyve megjelenés alatt.

– Szegeden. Kórossy Artúr alosztályvezetőhöz nyertem beosztást, a művelődési otthonok ügyét intéztem. Be kellett vonulnom hároméves katonai szolgálatra, teljesítettem, leszerelés után visszakerültem az osztályra. Munka mellett tanultam, oklevelet szereztem biológia-földrajz szakon a tanárképző főiskolán, utána népművelés szakot végeztem az egyetemen.

– *Pesten?*

– Pesten. Poszler György előtt államvizsgáztam esztétikából. A lényeg az, hogy később is sokféle tanfolyamon és egyéb kiegészítő képzéseken vettem részt, egészen a nyugdíjba vonulásomig tanultam. Nekem nagyon sok ember tett jó szolgálatot az életem alakításához, szinte föl sem sorolhatók. A családomon túl ismeretlenek, ismerősök, kérve és kéretlenül, beavatkozva az életembe, olyan segítséget adtak, hogy a legmélyebb pontról is ki tudtak emelni. Néhány embert mondok csak, Kórossy Artúr, Madarász László, Gajdócsi István. A minisztériumban is voltak segítők, Kormos Sándor, Bíró Vera nevét említem és Takács Kálmánt. Ő aztán később már az OKT, az Országos Közművelődési Tanács titkára vagy elnöke lett, nem tudom pontosan. A sors nemcsak hogy kegyes volt hozzám, hogy a pályámat végig tudtam futni, hanem azt is megadta nekem, hogy azoknak az embereknek, akik engem bántottak, szomorú sorsukat láthattam. Neveket természetesen nem mondok.

– *A tüskék eltűntek belőled? Megbocsátottál nekik?*

– Persze. Jánoscám, ez a mostani az ötödik könyvem, az iskolán kívüli művelődés történetéről szól. Egy szó, egy hang nincs benne azoknak a viselkedéséről, akik velem a pályám során nem voltak tisztességesek.

– *Nem akarok én ebben a történetben vájkálni, de azért mégis érdekelne, hogy ezek szakmai betartások voltak, vagy egyszerűen csak emberi rosszindulat? A pályádon akadályoztak, vagy egyéb módon törtek borsot az orrod alá?*

– Igen, mindennek a háttérben az emberi irigység munkált.

– *A pozíciódat irigyelték?*

– Kizárólag ezzel függött össze.

– *Nagy pénzekről döntöttél?*

– Hatalmas pénzek fölött rendelkeztem. Bár soha nem jelentkeztem az általam betöltött pozíciókra. Elmondok egy esetet. 1962-ben Madarász László behívott az irodájába.

– *Ő akkor a megyei tanács elnöke volt?*

– Elnökhelyettes volt, kulturális ügyeket intéző elnökhelyettes. Azt mondta nekem, hogy Jakucs Gábor elhagyta a népművelési csoportot, kiment tanítani. Holnap a vezetői ülésen engem javasol a csoportvezetői székbe, mit szólok hozzá? Hű, mondom, ez nagy meglepetés és nagyon nagy megtiszteltetés. De mondom, Madarász elvtárs, én most főelőadó vagyok, nekem ez a pozíció nagyon tetszik. Önálló vagyok szakmai szempontból, és végtelenül tetszik a munkakör, ami rám van bízva. Mozi, művelődési otthon, továbbképzés. És van még egy dolog, államvizsga előtt állok, sőt tanulni szeretnék tovább, ezért én szívesebben maradnék a mostani pozíciómban. Nem sokat teketóriáztam, azt mondta: ha most nemet mondasz, soha, de soha a büdös életben nem lesz belőled csoportvezető. Egy óra múlva gyere vissza, gondolkodj, és add meg nekem a végleges választ. Beszéltem a feleségemmel, egy óra múlva visszamentem és igent mondtam.

Napra pontosan tizenkét évig voltam csoportvezető. Nem untam én meg a csoportvezetőséget akkor sem, de már akkor huszonnégy éve dolgoztam a közigazgatásban, és ennyi idő után már fölmerül az emberben, hogy mi lesz holnap, egy év múlva, tíz év múlva?

Én tanácsi vonalon a közigazgatásban továbblépésre nem számíthattam. Osztályvezető nem akartam lenni, tőlem távol állt az oktatásügy. Gondolkodtam, mi lesz tíz év múlva? Madarásznak elmondtam a bajomat, ő a megyei elnökhöz küldött. Kiderült, három szóba jöhető munkaterület lehet, ahol folytathatnám. Az egyik volt az épülő megyei művelődési ház, ez tetszett nekem legjobban. Heten pályáztunk, és azonkívül két ember volt, aki arra számított, hogy pályázat nélkül kaphat kinevezést.

– *Milyen érvek szóltak a te kinevezésed mellett?*

– 1950 óta én a művelődési otthonokkal foglalkoztam, részt vettem a művelődési otthonok hálózatának kiépítésében is. A másik pedig az, hogy én a Megyei Művelődési Központ tervdokumentációját előkészítő munkában a kezdetektől részt vettem. Szamosfalvi Imrével és Csányi Sándorral, a tervezőtáry főmérnökével hármasban dolgoztunk. Azt a dokumentumot állítottuk össze, ami alapján a tervezőmérnökök megtervezték az épületet. A majdani tevékenységi kör kialakításában, mint csoportvezető, hivatalból vettem részt. Az egyetemen a szakdolgozatomat is a művelődési otthonok történetéből írtam. Végül az a döntés született, hogy én lettem a művelődési központ igazgatója. 1974. szeptember elsejével alakult meg az intézmény, 1975. január 14-én volt az első rendezvényünk. Tíz évig vezettem a házat. Két embernek a véleményét itt is föl idézem a művelődési központtal kapcsolatosan. Abban az időben a városi tanács elnöke volt Gódor József, aki egy hivatalos, nagy tekintélyű fórum előtt azt mondta, hogy a nagy kapujú városban mostanában a kapuk megnyíltak, az emberek is megnyíltak. Mindez köszönhető a Megyei Művelődési Központ megnyitásának. Akkoriban egy-egy évben 600 ezer látogatója volt a háznak. Vitányi Iván¹ pedig olyan emblematikus intézménynek nevezte a művelődési központot, amely mintája lehet a hazai művelődési központoknak megjelenésében, munkájában, a város közművelődési életében és az ország közművelődési ügyében végzett munkája alapján is.

– *A közigazgatásban voltál huszonnégy évig, utána intézményvezető lettél, és a nyugdíjba vonulásodig intézményvezető is maradtál. Egy idő után már a Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalatnál.*

– Elmondom neked, hogy kerültem a moziüzemi vállalathoz. 1983 augusztusában tanfolyamot rendeztünk a művelődési otthonok igazgatóinak. Mint a Megyei Művelődési Központ igazgatója, én szerveztem ezt a tanfolyamot. Megkértem Bodor Jenőt, a moziüzemi vállalat akkori igazgatóját, jöjjön el és tartson tájékoztató előadást a mozik helyzetéről és a filmügyekről, mert hát, ugye, a művelődési otthonok döntő részében mozi is működött. Bodor Jenő eljött, és megtartotta az előadást. Baján volt a tanfolyam. Nem maradt velünk, hazaindult Kecskemétre az előadása után. Maga vezette a kocsit. Bócsa és Jakabszállás között elaludt vezetés közben, nekiment egy fának, és soha nem ért haza. Ez augusztus elején volt, 1983-ban, és hirtelen legalább nyolc-kilenc utód jelentkezett, ostromolva a megyei vezetést az igazgatói állásért. Szeptember közepén közölték velem, hogy most volt a nagyvezetői ülés – ez a párt meg a tanácsvezetők ülése volt –, és úgy döntöttek, hogy engem kérnek föl igazgatónak a moziüzemi vállalat élére. Egynapi gondolkodási időt kértem, de abban a pillanatban, amikor a kérés elhangzott, már tudtam, hogy igent fogok mondani.

– *Miért érdekelt a mozi, ott volt neked egy sikeres és országosan is magasán jegyzett Megyei Művelődési Központ?*

– Amikor tizenkét évig csoportvezető voltam, nem untam meg, de néha foglalkoztatott a gondolat, hogy egyszer megunhatom. Már tíz éve voltam a művelődési központ igazgatója.

---

¹ Vitányi Iván szociológus, esztéta, politikus, országgyűlési képviselő. 1972–1980 között a Népművelési Intézet igazgatója.

– *Váltani akartál?*

– Nem tartottam még ott, de fölmerült bennem azért néha-néha a gondolat. Nos, tudtam, hogy erre a fölkerésre igent fogok mondani, mert úgy gondoltam, ha a vezetőknek rám van szüksége a moziüzemi vállalatnál, és nem abból a hat-nyolc emberből választják ki az utódot, akik már egy hónapja tülekednek az igazgatói pozícióért, akkor nekem ezt el kell vállalnom. Ha meg kinézték a megyei művelődési központot más számára, akkor meg azért kell igent mondanom, mert különben kínos helyzetbe kerülhetek. Másnap tehát igent mondtam, és hét-nyolc évig vezettem a moziüzemi vállalatot.

Azért az eleje izgalmasan alakult! Igent mondtam. Azt mondták, hogy most van szeptember közepe, és október 1-jén veszem át a moziüzemi vállalat igazgatói posztját. Vártam az időpontot, sor került az elbúcsúztatásomra a művelődési központtól, de valami gyanús volt már akkor, mert az én búcsúztatásomra a megyei művelődési osztályról nem jött el senki. A munkatársak viszont elbúcsúztattak. Október elseje után napokig tengtem-lengtem, kezemben a művelődési központ elbocsátó levelével, és se híre, se hamva nem volt a kinevezésemnek a moziüzemi vállalathoz. Később pletyka útján eljutott a hírem hozzám, hogy a minisztérium nem járult hozzá a kinevezésemhez. A szabályos ügymenet az volt, hogy a megyei intézmények vezetőit az illetékes szakosztály nevezte ki, de a minisztérium hozzájárulása szükséges volt a kinevezéshez. Ha a minisztérium bólintott, akkor igen, ha nem bólintott, akkor nem. Nem tehettem mást, várok. Egyszer kapok egy telefonhívást a minisztériumból, Kóhalmi Ferenc filmfőigazgató titkárságáról, hogy másnap a főigazgatóságon jelenjek meg, a főigazgató elvtárs vár. Kóhalmi Ferenc közölte velem, hogy felkereste két volt munkatársam, és rólam gyalázatosabbnál gyalázatosabb dolgokat mondtak. Ezért késett a hozzájárulás a kinevezésemhez. Végül az győzte meg, hogy találkozott Kormos Sándorral, aki a valóságnak megfelelő minősítést adott rólam, és Kóhalmi megadta a hozzájárulást a kinevezésemhez.

Életem nagyon nehéz pillanatai voltak ezek, de mindig akadt ember, kérve-kéretlenül, aki engem a legutolsó pillanatban önzetlenül megsegített. Még egy dolgot elmondok neked. Huszonötödik évét ünnepelte a művelődési központ, összeállítottak a munkatársak egy dolgozatot, körülbelül hét oldal volt, erre az alkalomra készült kifejezetten. Én is kaptam belőle. Azt írták benne, hogy az első tíz év az útkeresés ideje volt. Hát hogy úgy mondjam, megsértődtem. Útkeresés az első tíz év? Jánoskám, akkor határoztam el, hogy...

– *...hogyan megírod a művelődési központ történetét. Az volt az első könyved.*

– Ez volt februárban, hogy útkeresésnek minősítették a teljes tíz évet. Májusra én megírtam a könyv kéziratát. Elküldtem húsz vagy huszonöt embernek, munkatársaknak, felügyeleti szervnek, fenntartónak, meg szakembereknek. Nem kell neked a könyvecskéről hosszan beszélnem, hisz te mutattad be. Ezért született ez a könyv. Azt akartam bebizonyítani, hogy nem útkeresés volt, annál jóval több történet.

– *A legújabb, megjelenés előtt álló könyved témája a megye iskolán kívüli művelődéstörténete, amelyben érdeméhez méltó helyet kap Kecskemét e téren kifejtett törekvése is. Nincs arra mód, hogy ezt részleteiben végigbeszéljük, de voltak jelentős előzmények a városban a hatvanas-hetvenes éveket megelőzően is?*

– Más-más időpontra teszik a közművelődés kezdeteit az egyes szakirodalmak, de tény, hogy a reformkorban jelenik meg markánsan a felnőttképzés igénye, ekkor jelennek meg a körök, egyesületek, társaságok, amelyek a kiegyezés után különösen elszaporodtak országszerte, így Kecskeméten is. A Kecskeméti Lapok 1870 júliusában közölte háromrészes „Egy tekintet a társulásokra” című írását. A cikksorozat az országos helyzet ismertetésével indít, majd kecskeméti helyzetismertetéssel folytatódik. Az a végkövetkeztetés, hogy

egyesületből Kecskeméten elegendő számú létezik egyelőre. Az egyesületek egyik elősegítői voltak a közművelődési intézmények kialakulásának. A század végére megelénkült az intézmények kialakulása. Kecskeméten ez az 1890-es években csúcsosodik ki.

Az intézmények említése előtt egy társaságot emelnék ki, azért, mert ennek meghatározó szerepe lesz majd a későbbi évtizedekben, sőt az egész században. Ez pedig a Katona József Kör, aminek elődje a felolvasó társaság. 1884-ben jött létre, tanító célzatú előadások tartására. 1891-ben elhatározták, hogy a társaságot átalakítják Katona József Körre, és az eddig folytatott tevékenységük mellé fölveszik a Katona-kultusz ápolását. A Katona József Kör 1891 májusában alakult meg, azóta működik. Lehet mondani azt, hogy Kecskemét kulturális életében koronként eltérő mértékben, de domináns, meghatározó góca volt a népművelésnek, a kultúrának. Az egyesületek létrejötte előmozdította a műkedvelő színjátszást, a dalolást, az énekes tevékenységeket nemcsak Kecskeméten, de országosan is. Zenei vonatkozásában ez azt jelentette, hogy a körülmények megkívánták a régi, hagyományos, ősi hangszertanítás mellett a profi zeneoktatás kialakítását a városban.

Élt Kecskeméten egy úr, Szent-Gály Gyulának nevezték, aki az 1890-es évek elején fölhívást tett közzé azzal, hogy legyen Kecskeméten zeneiskola. A polgármester, Lestár Péter az eszmét befogadta, és 1894-ben megnyílt Kecskemét városi zeneiskolája. És 120–130 év óta itt van, és eredményesen működik az M. Bodon Pál Zeneiskola. Voltak időszakok, amikor nagyon mostohán bántak vele, holott országos jelentőségű volt és ma is példaként állítható a tevékenysége.

Korán felismerte a város a színház szükségességét is. Az 1890-es évek elején a város egyik birtokát eladta, és 200 ezer koronát letétbe helyezett a színházépítés javára. Fölkérték az Osztrák–Magyar Monarchia legtekintélyesebb tervező cégét a kecskeméti Katona József Színház megtervezésére, kiválasztották a helyet, a lehető legjobb helyet a városban. Igaz, hogy kicsit nagyravágyók voltak a vezetők, mert ezerszemélyes színháztermet akartak, vígadóval egybeépítve. Nem futotta a pénz. Nem 200 ezer koronába, hanem 260 ezer koronába került a színház felépítése, és 1896-ban avatták föl az épületet. Száz évvel és néhány hónappal később, mint ahogy Kelemen László először a Cserepes vendéglőben magyar nyelvű előadást tartott Kecskeméten.

1897-ben a város létrehozta a könyvtárát, hétezer kötetes könyvtár volt ez. A következő évben, 1898-ban döntött a múzeum alapításáról. Kecskeméten a múzeum és a könyvtár a levéltár egységeként jött létre, a levéltár adott otthont a két intézmény gyűjteményének. Az irányítást és az ellenőrzést is a levéltár szervezeti szabályzata határozta meg. Az anyagok rendezésére és kezelésére egy segédlevéltárnokot bíztak meg, dr. Szilády Károly személyében. A kecskeméti múzeum korán kitűnt, és elismertséget szerzett szakmai körökben. Bizonyító jele ennek, hogy a Magyar Néprajzi Társaság 1913 decemberében Kecskeméten rendezte meg éves közgyűlését. A két intézmény működéséhez szükséges elemi feltételek megteremtése ügyében 1898-ban 16 ezer koronát a fölszerelésre és a berendezésre, 1000 koronát pedig a működésre szavazott meg a város.

1909-ben Kada Elek pártolásával döntöttek a Művésztelep megalapításáról. 1912-re a Műkertben felépült a Művésztelep. Ennek a Művésztelepnek a történetét Sümegi György részletesen megírta. A Művésztelep létesítése mellett a város megkapta a Nemes Marcell²-hagyatékot, erre alapozva jött létre a képtár. Kapott a város még egy intézményt, a Városi Mozgóképházat (a városi mozit), amely éveken át töltötte be a város hiányzó kultúrpalotájának szerepét. Tulajdonképpen a háború előtt ez volt az utolsó

---

2 Nemes Marcell (szül. Klein Mózes) (1866–1930) jánoshalmi születésű műgyűjtő, műkereskedő, mecénás. Hetvenkilenc darabból álló ajándéka alapozta meg 1910-ben a Kecskeméti Képtár gyűjteményét.

intézmény, amit átadott a város. A múzeum ügye napirendre került még a háború előtt, mert kötötte a Városházát. Voltak tervek, talán az Ókollégium volt kiszemelve a célra, de jött a háború, és az Ókollégiumból nem múzeum, hanem hadikórház lett. Úgyhogy a múzeum elhelyezése tolódott. A világháború és következménye, Trianon, az ország összeomlása nehéz helyzetbe hozta a közművelést, és sok mindent leállított, elszakadtak a szálak.

– *Mennyire volt ez a látványosan szép folyamat annak a következménye, hogy egymást követően nagyformátumú polgármesterek voltak a város élén? Ha Lestár Pétert, Kada Eleket, Sándor Istvánt nézem, a háború kitöréséig gyakorlatilag három távlatokban gondolkodó személyiség ült a polgármesteri székben. Mi történt volna, ha nem ilyen kaliberű polgármesterei vannak Kecskemétnek? A korszellem is ilyen volt, az országban másutt is megfigyelhető ez a tudatos fejlesztés és építkezés, vagy mindez a három polgármester tevékenységének volt köszönhető?*

– Ha nagyon tárgyilagosak akarunk lenni, akkor azt kell mondani, hogy is-is. Mert bármilyen jó gondolkodású, bármilyen jó szándékú is az a vezető, ha nincs meg mögötte az anyagi, szellemi bázis, ő dönthet jól, mégsem tudja megvalósítani a terveit. Nem akarom Kada Elek, Lestár Péter, Sándor István tevékenységét egy csöppet sem kisebbiteni, de a kor szelleme és a kor anyagi helyzete is lehetővé tette, hogy ezt a koncepciót meg tudták valósítani. Ez tulajdonképpen Kecskemét közművelődési infrastruktúrájának az első csúcsa, valóságos aranykor! Aranykornak is lehet nevezni bátran! Fölsoroltuk az intézményeket, ezek itt vannak, ezek tevékenysége letagadhatatlan, óriási a teljesítményük. Sajnos az első világháború kezdetével le is zárult az aranykorszak, és jött egy újabb időszak, ami a háború okozta sebek és hiányok pótlásával telt.

Az intézmények közül talán a mozi élvezte legjobban a háború adta konjunktúrát, mert annak volt látogatottsága bőven, gondoskodni tudott a pillanatnyi örömökről. A színház tulajdonképpen hátrább szorult, mert a férfi színészeket behívták katonának, egyébként is a hadi helyzetet támogató színdarabokat kellett bemutatni. A könyvtár átvészelte, a zenekola szintén átvészelte a háborút. A legnagyobb kárt a Művésztelep szenvedte el. 1919-ben a művészek a telepet elhagyták, és tömeglakássá nyilvánították a Művésztelep villáit. Meg kell jegyezni azt, hogy a Művésztelepnek az első szakasza két szempontból volt a város számára nagyon jelentős: az egyik az, hogy megkapta a Nemes Marcell-hagyatékot, a másik pedig, hogy Kecskemét képzőművészeti életének történelme a telep létesítéséig egyetlen egy említésre méltó alkotót, Muraközy Jánost tudja felmutatni. Nincs más! A Művésztelep 1912-es megnyitásával az úgynevezett neósok³ a nemzetközi, de legalábbis az európai érdeklődés körébe emelték Kecskemétet.

A háborút követően a bethleni konszolidáció után megindult a klebelsbergi művelődéspolitikai, és ennek egyik mozzanata a népfőiskola újbóli föltámasztása. Kováts Andor, a Jogakadémia professzora megszervezte az első évfolyamot, összesen kettőt vagy hármat szervezett, aztán a képzés anyagi gondok miatt abbamaradt. Jegyezzük meg, Kováts Andor elvi alapvetésére építve Kecskeméten 1914 őszére népfőiskola indítását tervezték, a háború azonban ezt is megghiúsította. Fölvetődött a múzeum kitelepítése a Levéltárból már a háború alatt. 1923-ban a város vezetői megvásárolták a Vasútkertben lévő Nyári Kaszinót a múzeum céljaira. Tudták már akkor is az illetékesek, hogy ez nem a legtökéletesebb

---

3 Neósok: A 20. század elején a nagybányai festőiskolán tanuló fiatal művészek által létrehozott alkotói csoport Ivány-Grünwald Béla vezetésével. Munkásságukra leginkább Matisse festészetét hatott. Közülük többen a Kecskeméti Művésztelepre is követték Iványi-Grünwaldot, köztük a legjelentősebb Perlrott Csaba Vilmos.

megoldás, de csak ennyire futotta. Átalakították, és 1924 júniusában Klebelsberg Kunó⁴ fölavatta az intézményt.

1933. július 15-én a Katona József Kör átalakult, Katona József Társaságként folytatta munkáját. A kultúra ügyét szolgáló kör átalakult irodalmi társasággá, hogy a Duna–Tisza közének íróit egy fészekbe tömörítse. De volt más ügye is, dolgozni Katonáért! Dolgozott, például részt vállalt 1934. június 3-án a Hírös Hét keretében a Katona-emlékmű felállításában. Ha már felidéztek a '34-es Hírös Hetet, ne hagyjuk említés nélkül a Kodály-műveket bemutató, Vásárhelyi Zoltán vezényelte emlékezetes hangversenyt sem!

Szerintem a kecskeméti irodalmi életben ez a dátum nagyon fontos, a meghirdetett szellemiség folytatódik a Kiskunság és a Forrás esetében is. Ettől az időtől jelentős írókkal került kapcsolatba a Katona József Társaság. Én egyik rendezvényüket egy kicsit úgy fogom föl, mint a két világháború közötti kecskeméti kulturális élet lezáróját. 1940 januárjában Horváth Ödön tartott előadást Parasztváros – Kultúrváros címmel. Gyakran emlegetik – mondja –, hogy Kecskemét parasztváros. Parasztváros, igen, a nyolcvanezer lakosból több mint ötvenezer a földműves, parasztok vagyunk. Az irigyek mondogatják, hogy gazdag város is vagyunk. Igaz. Gazdag birtokaink vannak, vagyonunk van, de a hozzáadéka nagyon csekély. Szegény város is vagyunk, iskolaváros is vagyunk, de van egy új helyzet Kecskeméten: kultúrváros vagyunk! Van gyönyörű színházunk, a film, a hangverseny, a művészet minden ága megtalálta a maga palotáját, a tudomány népszerűsítése is sok ágon folyik, mindenki használhatja és élvezheti ezeket az adottságokat. Kiadványokból, könyvekből Kecskeméten is elkel annyi, mint bármelyik hasonló városban. Egyesületből bőven van, még tán a kelletténél is több. Ez is azt bizonyítja, hogy Kecskemét bizony kultúrváros! Bírálatot is mond, kritikát is mond persze.

Aztán jött a második világháború, újabb tragédia, újabb összeomlás. Én a szabad művelődési időszakról, az 1940–1949 közötti időszakról csak két megjegyzést tennék Kecskeméttel kapcsolatban. Az egyik az, hogy ők is észrevették: hiányzik a művelődési központ. El is határozták, hogy szabad művelődési házat létesítenek, de nem került rá sor. A másik pedig, hogy az Országos Művészeti Tanács fölszólította Kecskemét városát arra, hogy a város zenei életéről, a városban folyó zenei neveléséről adjon összefoglaló jelentést, mert szeretné országos szinten népszerűsíteni, hirdetni a kecskeméti példákat okulás céljából. Ez óriási jelentőségű dolog. Dicséri a zeneiskolát, dicséri az itteni zenei tehetséget és zenei múltat.

1950 a megyeszékhely cím elnyerésének éve Kecskeméten. Áldás és ajándék volt! Sok mindent kapott a város. Az 1950-es évek első felében a népművelési intézmények, mindenekelőtt a mozik, könyvtárak, kultúrházak vonalán intenzív fejlesztés bontakozott ki országosan, megyénkben is. Olyan tudományosan megalapozott, tervszerűen kivitelezett hálózatépítést, mint amit a könyvtár vonalán megvalósítottak ebben az országban, nem tudok mondani. 1952-ben megjelent a rendelet, hogy minden megyeszékhely hozza létre a megyei könyvtárat. Kecskeméten volt könyvtár korábban is, a városok rangsorában a 12. helyen állt. A Bács-Kiskun Megyei Könyvtár a városi könyvtár és az itteni körzeti könyvtár összevonásával jött létre. Az első igazgatója, ha jól emlékszem, Szántó János nevezetű városi tisztviselő lett, a második igazgatója Héjjas László. Nekem nem volt szívem csücske Fenyvesiné Góhér Anna, de úgy láttam, úgy értékelem, hogy Fenyvesiné idejében virágzóbb volt a könyvtári élet, mint Lisztes László idejében. Lisztes Lászlónak az volt az isteni szerencséje, hogy olyan örökséget kapott, amelyet kapott, és olyan munkatársi gárdát, amely sikeressé tudta tenni hosszú távon is a könyvtárat. Tehát 1952-ben megkezdte

---

⁴ Gróf Klebelsberg Kunó (1875–1932) jogász, országgyűlési képviselő, művelődéspolitikus, kis ideig belügy-, majd vallás- és közoktatásügyi miniszter.

működését a megyei könyvtár, akkor a megyei könyvtárak közül az elsők közé sorolták, elhelyezés és minden más tekintetben is. 1956-ban a kecskeméti Katona József Színház a Piarista Gimnázium nagytermében megnyitotta a kamaraszínházat. Ez volt az országban az első kamaraszínház.

A II. világháború után az 1909-ben alapított Művésztelep „kísértetkastélyként” állt a Múkertben. A megyei lap szenzációként közölte a hírt 1947. április derekán: A minisztérium szakemberei jönnek Kecskemétre, és meg fogják tekinteni a Művésztelepet – amelynek állami kezelésbe vétele folyamatban van –, hogy milyen lehetőség van a rendbehozatalára. A hír igaznak bizonyult, a minisztérium kiküldöttjei megérkeztek és megbeszélést folytattak a polgármesterrel az intézmény sorsáról. Az lett a megbeszélés eredménye, hogy a város örömmel átengedi a Művésztelepet állami kezelésbe, az épület helyreállítása és berendezésének pótlása ellenében. A megállapodás részét képezte az is, hogy az épület egy része a kecskeméti művészek rendelkezésére áll. Sümei György könyvében borusan ítéli meg Kecskemét város döntését, leszögezve, hogy ezzel a huszadik századi önálló képzőművészeti élet fontos eleméről mondott le a testület. Kérdés, volt-e a városnak más, ennél jobb választása? Aligha! 1957. július 20-án a Képzőművészeti Alap újjáépítette, a Kecskeméti Alkotótelep megnyílt, lakói – a kétéves időtartamra beutalt fiatal, ösztöndíjas, főiskolát frissen végzett művészek – munkához láthattak. A alkotók munkájukhoz kiváló otthont kaptak: a tíz jól felszerelt műteremben remek munkaviszonyok fogadták őket. A telep vezetői tisztét Szentiványi István töltötte be.

– *Térjünk még vissza oda, hogy 1950-ben alakult meg a megyei tanács. Felmérték azt, hogy például kulturális mutatókban megfelel-e Kecskemét egy felsőfokú központtal szemben támasztott követelményeknek?*

– Megyeszékhely lett Kecskemét, fölmérték, hogy kulturális szempontból milyen hiányok vannak, mi hiányzik szociális téren, egészségügyi téren. A kulturális hiányosságok sorában első helyen említették a művelődési otthont, és az Országos Tervhivatalhoz címzett levélben kérték, hogy állami eszközökkel segítsék elő a kecskeméti művelődési ház fölépítését, mert megyeszékhely lettünk, és a színházon kívül nincsen más hely a kultúra befogadására. A válasz ismeretlen. Kecskemét tett lépéseket a művelődési ház létesítésére, 1960-ban, 1962-ben létre is hoztak egy városi művelődési házat, de azt később összevonták a szakszervezeti művelődési házzal. A hatvanas évek végén vált reális lehetőséggé az, hogy kultúrház épüljön Kecskeméten. Ebben az időben Dallos Ferenc volt az elnök. Dallos Ferenc után Varga Jenő következett a megyei tanács élén, ő korábban elnökhelyettes volt, a gazdasági ügyek elnökhelyettese. Egyébként Dallosról is, Vargáról is elmondható, hogy kultúraszerező emberek voltak, és támogatták a kulturális beruházásokat, csakhogy nagyon szűkösek voltak az anyagi lehetőségek.

– *A hiányzó alapellátások elvitték a pénzt.*

– Ennek a két embernek az idején történt a Kecskeméti Művelődési Központ anyagi alapjának megteremtése. Dallos Ferenc elnök és Varga Jenő gazdasági elnökhelyettes, akiből később elnök lett, 24 millió forintot szereztek a Kecskeméti Művelődési Központ alapítására. A város tette ebben az ügyben az első lépéseket, mert úgy volt, hogy városi művelődési ház épül. A tartalom megtervezésekor nyolc különféle koncepció készült. Az elsőt a szegediek készítették, 24 millió forintja volt erre a megyének, a szegediek terve 40 millióba került volna. Szükség volt az áttervezésre. Ezt az utolsó programot hármasan készítettük, Szamosfalvi Imre, Csányi Sándor főmérnök és én. Körülbelül azt írtuk le akkor, ami aztán megvalósult. Néhány dolgot kihúztak, a tervben szerepelt egy külön gyermekövezet, és volt benne bábszínház is. De úgy nagyjából ez volt a mi koncepciónk.

- A Művelődési Központ 1975 januárjától működik hivatalosan.
- 1975 januárjától működik és 1975. február 8-án avatták föl. A működésünk pedig ország-világ előtt ismertté vált.

Az 1960-as évek közepére Bács-Kiskun megyében már hat főiskola volt, közben a vidék iparosítása folytán megemelkedett a műszaki értelmiség száma. A mezőgazdaság nagyüzemivé fejlesztése az agrárértelmiség számát növelte meg, és 1968-ban fölvetődött a Tudomány és Technika Házának a szükségessége. Az alapítást a MTESZ kapta feladatul. Az üzemek 7 millió forintot ajánlottak föl a Tudomány és Technika Házának alapítására, a TIT országos központja meg 1,5 millió forintot adott a székháznak, összejött 8,5 millió forint. Ez már elegendő volt arra, hogy a zsinagóga restaurálása és alakítása megtörténjen. A Tudomány és Technika Házát 1974 júniusában fölavatatták.

A megyei vezetés nagyon nagy érzékkel fordult a művészetek irányába, támogatta a művészek alkotó munkáját, az egyéni alkotást is, a művészeti nevelést is, a közösségi alkotó munkát is. Így jött létre a megyében jó néhány nemzetközi hírnévű és fontosságú művészeti intézmény. Nagyon jó kapcsolat alakult ki például a Zománcipari Művek és a Művésztelep között. A Művésztelepre beutalt tűzzománcos művészek a ZIM-ben kísérletezhettek, kidolgozhatták a tűzzománc új módszereit és eljárásait. Időközben pedig a művelődési osztályon elkészült egy szabályzat, a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótábor szabályzata. 1974-ben azt a minisztérium elfogadta. Ennek értelmében az alkotótábor fönntartását a megyei tanács finanszírozta, a szükséges alapanyagot a ZIM adta, a szakmai felügyeletet a minisztérium látta el, a Képzőművészeti Alap meg a művelődésügyi osztály válogatta ki a jelentkezők közül a résztvevőket, évente tíz magyar és tíz szovjet művészt. 1975 augusztusában rendezték meg az első tábort, a művészek műveit a megyei művelődési központ mutatta be, ez évenként ismétlődött. 1984-től vált a tábor alkotóműhellyé. Három ember nevét kell feltétlenül megemlíteni, Kátai Mihály, Turi Endre és Gyergyádesz László egyaránt sokat tettek azért, hogy a zománcművészet ügyében Kecskemét neve és szerepe megkérdőjelezhetetlen legyen. És méltatnunk kell Szentiványi Istvánt, a Művésztelep akkori gondnokát is, mert tulajdonképpen ő hozta össze a Művésztelep és a ZIM kapcsolatát.

1973-ban költözött Kecskemétre Probstner János fiatal agyagművész. Őt Csoóri Sándor mutatta be Gajdócsinak. A környékben nem volt hagyománya a kerámiának, mára lett! A Nyugat-magyarországi Egyetem Szilikátművészeti Tanszéke lett a Kerámia Stúdió.

Az 1970-es esztendő szenzációja Kecskeméten az első Kodály Szeminárium. Egyre nagyobb volt az érdeklődés a Kodály megalapozta zenei nevelés iránt. Az első Kodály Szeminárium 1970 júliusában és augusztusában zajlott. Először nyílt lehetőség arra, hogy a hazai és külföldi szakemberek átfogó képet kapjanak az úgynevezett Kodály-módszerről. A kezdeményező Kodályné volt. A 90 külföldi és a 27 magyar résztvevőt gazdag program várta. Az első szeminárium szervezői a Művelődésügyi Minisztérium, a Bács-Kiskun Megyei Tanács, Kecskemét város és az UNESCO voltak. Az első szeminárium sikere a vártnál is nagyobb érdeklődést keltett az 1972-ben rendezett második iránt. A 3. Nemzetközi Kodály Szeminárium pedig az immár világszerte megtisztelő hírnevet szerzett intézmény, a Kodály Intézet működésének 1975-ös, nyilvános megnyitásával kapcsolódott egybe. Az intézet tervét 1971-ben hagyták jóvá. Négy év után avatták. Kerényi József volt a tervezője. Az első igazgató Kardos Pál Liszt-díjas karnagy volt. Az eszme támogatói: Kodály Zoltánné, Nemesszeghy Lajosné, Rozgonyi Éva. Ismereteim alapján a rangos társaság tagjai közé tartozik Madarász László is. A világ zenepedagógusai az 1970-es szenzáció után egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak Kecskemét felé. A második szeminárium hagyományteremtő a nyári tanfolyamok sorában. Alapját képezte a zenepedagógusok intenzív képzésének.

Kecskemét első filmgyárának, a Pannónia Filmstúdió Kecskeméti Rajzfilm Műtermének alapító iratait 1971-ben írta alá Madarász László és Varga Edit. Varga Edit volt akkor a Filmgyár igazgatója. A stúdió vezetője Mikulás Ferenc lett a kezdetektől. Az első elhelyezésük a mostani Patikamúzeum épületében volt, onnan kerültek a volt Miron-villába, a Liszt Ferenc utcába, ahol aztán építkeztek is. Ez megint egy olyan kulturális intézménye a városnak, ami nemzetközi hírnevet szerzett.

A Naiv Művészek Múzeuma létesítésének gondolata az 1970-es évek elején vetődött föl. Ortutay Gyula⁵ ajánlotta, hogy a naiv művészeknek a megyeszékhely adjon helyet. Az eszme megfogant, a kecskeméti múzeum egymás után rendezte meg a naiv művészek kiállításait, Polyák Ferencét, Szörös Józsefét, és 1976-ra országos gyűjtőkörrel engedélyt kapott a Naiv Művészek Múzeuma Kecskeméten, és ugyanabban az évben a Bánó-házban meg is nyitották az állandó kiállítást. A Szórakaténuszt pedig a Naiv Művészek Múzeuma és a Hosszú utcai óvoda közös udvarába álmodta meg Kerényi József. Ez tekinthető a kecskeméti intézményhálózati fejlesztés második nagy korszakának, a hatvanas évek közepétől a hetvenes évek közepéig.

– *Nevezhetjük ezt is aranykornak?*

– Ezt is lehet aranykornak nevezni, de más ez, mint az első korszak volt. Az inkább Kecskemétnek szólt, Kecskeméthez szólt, a kecskemétiéért. A második korszakban már olyan intézmények jöttek létre, amelyek Kecskemétről sugároztak ki a megyére, nem egy nemzetközi szintérré is.

– *Miért állt le vagy lassult le a folyamat? Minden elkészült, amire a megyeszékhelynek szüksége lehetett?*

– Begyűrűzött az első olajválság hatása, megroppant a gazdaság. A második hullámú intézményfejlesztés, a Művelődési Központ, a Tudomány és Technika Háza, a Kodály Intézet, a Kerámia Stúdió, a Tűzzománc Stúdió, a Rajzfilmstúdió és még más intézmények, amiket nem említettünk, már olyan kulturális infrastruktúrát eredményeztek az első fejlesztés intézményeivel együtt, amely figyelmet érdemelt. Amely egyszerre volt kultúra-teremtő és turisztikai vonzerő, egyszerre teremtette meg a város kulturális presztízsét és keltett széles körben érdeklődést Kecskemét iránt. Akár meg is elégedhettünk volna vele. Ami ezután következett fejlesztésben, az már csendesebb és kisebb léptékű volt, de nem jelentéktelen, mert például az 1984-ben létrehozott Népi Iparművészeti Múzeum, vagy az önálló, hivatalos társulattal működő Ciróka Bábszínház, vagy a már a rendszerváltozást követően felépülő megyei könyvtár mint kulturális intézmény fontosságát botorság volna megkérdőjelezni.

– *Beszéltünk az első aranykor kapcsán Lestár, Kada, Sándor István szerepéről a fejlesztésekben. Múlt-e azon a második korszak fejlesztése, hogy Dallos, Varga vagy Gajdócsi volt a megyei tanács elnöke, múlt-e azon, hogy Horváth István vagy Romány Pál volt a megyei első titkár?*

– Hogy az ötvenes-hatvanas-hetvenes években voltak-e olyan vezetők, akik meghatározó egyéniségek voltak? Voltak. Én nagyra tartom Madarászt, sokat dolgozott, és bátran döntött. És nagyon sok minden az ő nevéhez fűződik. Varga Jenő inkább gazdasági ember volt, a gazdasági vonalon volt otthon, de a kulturális ügyekhez értő és pozitívan viszonyuló vezető volt. Mondtam, hogy a hatvanas évek elején volt a váltás Dallos és Varga Jenő között, Gajdócsi pedig mindkettőjüket fölülmúlta. Ugye, 1971-ben történt a légi kataszt-

---

⁵ Ortutay Gyula (1910–1977) néprajzkutató, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1947–1950 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

rófa, szeptemberben, amelyben életét vesztette az akkori megyei elnök, Erdősi József. Októberben Madarász Lászlót bízták meg elnöknek. Madarász összehívott egy rövid értekezletet és bejelentette, hogy 1972 elején Bács-Kiskun megye bemutatkozik Budapesten. És kiosztotta a feladatokat. Én is kaptam feladatot, a kulturális bemutató megszervezését. Gajdócsit közben fölkérték elnöknek, de egyelőre nem jött föl Bajáról, ő ott volt elnök. Madarász intézte a bemutatkozás előkészítését, Gajdócsi tulajdonképpen a bemutatózó hétre jött föl és vette át a megye vezetését. Ő nyitotta meg a Mezőgazdasági Múzeumban az első kiállítást, ami óriási sikerrel végződött. Akkor hangzott el először az „ezerarcú megye” kifejezés. Úgy emlékszem, Gajdócsi 1972 márciusában vette át a vezetést. Nagy tudású ember volt, a művészetek, tudományok, a művelődés ügye iránt elkötelezett, az ágazat feltétlen segítője volt egész működése alatt.

– *Na és Romány és Horváth István?*

– Mind a kettőről a legjobbat tudom mondani. Személy szerint is, meg ahogyan viszonyultak a kultúra és a fejlesztések ügyéhez, ahogy értékelték a mi munkánkat, arról is!

Egy történetet szándékosan hagytam a végére! Pomogáts Béla *A Forrás 10 éve*⁶ című írásában írja, hogy a Kiskunság című folyóirat óriási erőket szabadított föl, hatalmas értéket hozott felszínre, de úgy tűnik, hogy nem jött még el az ideje annak, hogy Kecskeméten irodalmi folyóirat legyen. Én ezen a mondaton nagyon sokat gondolkodtam! Lehet, hogy nagy diplomata, és a dolgokról nem akart beszélni, lehet, hogy csak tájékozatlan, nem tudom. 1960. április 26-ra a megye vezetése meghívta Darvas Józsefet, aki akkor az Írószövetség elnöke volt. Én nem voltam jelen, Madarász Lászlótól értesültem az ott történetekről. De kutatásaim során a Petőfi Népeben megtaláltam a tárgyalásról szóló beszámolót, és abban olvashatók a következők: „Április 26-án, kedden este a Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya, a Katona József Társaság és a Szakszervezetek Megyei Tanácsa meghívására Darvas József, az Írószövetség elnöke Kecskemétre érkezett és a vidéki irodalom helyzetét tárgyalta a meghívókkal. A tárgyalás középpontjában a Kiskunság sorsa állott. A vendég határozottan kinyilvánította, nem tartaná helyesnek, ha minden városi kulturális centrum irodalmi folyóiratot adna ki. De örömmel fogadná, s az Írószövetség erejével is támogatná egy Kecskeméten megjelenő általános kulturális folyóirat kiadását, amely a szépirodalmi műveken kívül különböző tudományok művelőinek alkotásait is befogadná. A megbeszélésen dr. Dallos Ferenc vb-elnök bejelentette, a megyei tanács – anyagiakkal is – támogatná egy általános kulturális folyóirat megjelenését.”⁷

Ismerem a Kiskunság történetét. Állíthatom, az idő megérett arra, hogy az 1960-as évek elején rendszeres irodalmi folyóiratként jelenjen meg. Létezett a legfőbb feltétel, a komoly szerzői gárda. Tekintélyes írói csoport tömörült a Kiskunság köré a megyei alkotók és a hazai irodalom jelesei közül. Rangos fórumok méltatták a Kiskunság törekvését. Láttuk a fentiekből, Darvas világossá tette: nem kell minden kulturális centrumnak irodalmi folyóirat, a megye írói csatlakozzanak a tájközpontokhoz. Pomogáts Béla miért nem ezt mondta? Miért beszélt mellé? Nos, a kérdés ennyi. Annyit jegyezzünk meg meg: Madarász László igyekezett a helyzetet fordítani, de nem járt eredménnyel. Csalódottságának 1961. augusztus 20-án hangot is adott a megyei testület előtt tartott beszámolójában. Az viszont tény: a Forrás megjelenését teljes odaadással, szívből-lélekből támogatta, amely 1969-ben Irodalom–Művészet–Tudomány alcímmel jelent meg.

Az interjút Kriskó János készítette

6 A Kiskunság és a Forrás repertórium 1955–1980. Kecskemét, 1980. 23. p. Pomogáts Béla kritikus, irodalomtörténész, az irodalomtudomány doktora.

7 Petőfi Népe, 1960. 04. 28. 1. oldal.